

SORIN CUCERAI – Prizonierii statului

VLAD TOPAN – Părinții sau statul?

HORIA TERPE – Libertarianism și Penelism

IONUȚ STERPAN – Cui i-e frica de anarho-capitalism?

DAVID FRIEDMAN, WALTER BLOCK, PASCAL SALIN – Chestionar libertarian

BOGDAN C. ENACHE – Problematika moștenire liberală autohtonă

EMANUEL SOCACIU – Euro-refuz sau euro-conștientă?

RADU NECHITA – Libertarienii și moneda

DIANA COSTEA – Economie și ecologie

ANDREI TRANDAFIRA – Reforma electorală în spiritul libertății

**ANTHONY EVANS, *European School of Management* – Londra,
„Hayek Society“, *London School of Economics***

Libertarianismul în România

În vara lui 2005 am condus o cercetare în România despre apariția și modul de propagare a ideilor și instituțiilor libertății. M-am concentrat asupra libertarianismului pentru că el reprezintă forma cea mai radicală de manifestare a ideilor pro-piață și cea mai profundă chestionare a rolului statului în economie. Într-adevăr, discipolii lui Mises, Hayek, Rothbard sau Rand sunt cel mai bun indicator al sofisticării și al gradului de penetrare a ideilor libertății într-o societate.

Delimitarea începutului procesului de difuziune a acestor idei a fost simplă, dată fiind înfricoșătoarea absență a informațiilor despre instituția pieței libere înainte de 1989. Existau situații în care se putea profita de fisurile funcționale ale blocajului de informație. Radu Mihail Solcan își amintește cum a descoperit titlul *Capitalism și Libertate* al lui Milton Friedman într-un număr rătăcit al *New Individualist Review*. Dar, în general, blocada a fost incredibil de eficientă. Desigur, '89 a deschis piața ideilor. Însă, abia după 2000 cred că putem vorbi de o difuzie puternică a ideilor libertariene și clasic liberale. *Institute for Humane Studies* a avut un rol decisiv prin programele inițiate imediat după Revoluție. Dar mișcarea nu putea prinde decât în momentul în care ar fi apărut agenți interni ai ideilor sale. Ajutat de funcția sa de profesor la *Facultatea de Filosofie* din București, Radu Solcan devine unul dintre promotorii gândirii economice și filosofice în spiritul pieței libere în România. Influența catedrei ca centru de iradiere este indubitabilă, chiar dacă majoritatea studenților nu este de orientare libertariană. Același lucru poate fi spus despre Alexandru Tașnadi de la ASE.

Pe la jumătatea anilor '90, apar încercări de a oferi educație cu un conținut pur libertarian, dar asta numai prin intermediul seminariilor private. Un adevărat punct focal îl constituie seminarul lui Cristian Comănescu, inițiat împreună cu Dragoș Paul Aligică în 1994 prin *Institutul Mises – România*. Între timp drumurile celor doi s-au despărțit, dar seminarul a continuat, concentrându-se pe interpretarea anarho-capitalistă a lui Ludwig von Mises, propagată de Institutul-mamă din Auburn, SUA. Cazul *Mises-România* este remarcabil prin omogenitatea valorilor comune ale membrilor Institutului. În privința difuziei ideilor, grupul se specializează în traducerea de texte în limba română și în dezbateri cu circuit cvasi-închis, neacordând atenție dezbaterilor publice contemporane. Comănescu e descris cel mai bine de formula „trainer al traineilor“, ai cărui discipoli se răspândesc în diferite medii instituționale.

Explozia de tineri gânditori libertarieni de după 2000 este mărturie a unei comu-

(Continuare în pag. 8)

SORIN CUCERAI, *Asociația Liberalism.ro*

Prizonierii statului

Cu o sută de ani în urmă, un adult ar fi considerat inadmisibilă ideea de a cere statului ajutor în probleme ce țineau de destinul său personal. Ideea că statul s-ar fi putut implica în crearea de locuri de muncă, în subvenționarea salariilor, în plata pensiilor și așa mai departe i s-ar fi părut incompatibilă cu ideea demnității ce deriva natural din însăși calitatea sa de om.

Astăzi, lucrurile stau cu totul altfel. Astăzi, indivizii se simt moralmente obligați să ceară statului să intervină în aproape orice domeniu al vieții lor. Ceea ce acum o sută de ani ar fi fost perceput ca o înjosire, ca o diminuare a umanității fiecăruia dintre noi, a devenit între timp o practică obișnuită și onorabilă. Cum s-a petrecut acest lucru? Cum au devenit oamenii prizonieri ai statului? Și cum a modificat acest prizonierat relațiile dintre indivizi și stat?

În privința schimbării de atitudine, probabil că scenariul cel mai plauzibil este cel al evoluției treptate. E, cred, rezonabil să presupunem că, dacă unui om i s-ar cere să aleagă între libertate și sclavie, el va prefera libertatea. Acest punct merită subliniat, pentru că, dacă lucrurile stau într-adevăr așa, atunci transformarea individului într-un prizonier al statului este o consecință indirectă și neprevăzută a reevaluării rolului statului în raport cu cetățenii săi.

Pentru a fi mai clar, voi lua în discuție un exemplu aparent neproblematic: cel al prostituției. Cei mai mulți dintre noi consideră că prostituția este un viciu moral, un tip de acțiune respins de normele noastre morale. În consecință, cei mai mulți dintre noi se vor considera moralmente obligați să acționeze în sensul limitării acestui viciu, sau cel puțin să sprijine acțiunile altora în această privință.

Dacă aceste acțiuni rămân practic fără nici un rezultat, ne vom găsi într-un impas. O posibilă cale de ieșire din impas constă în a cere statului să rezolve această problemă. Cu alte cuvinte, vom proceda la un transfer al responsabilității morale din spire indivizi către instituțiile statului.

Acest transfer are un scop precis: rezolvarea unei probleme morale. Nici un om care acceptă transferul nu va considera că, procedând astfel, renunță la calitatea sa de om liber. Dacă ar crede altfel, nu ar mai consimți. Dar, din moment ce consimte, rezultă că, din punctul său de vedere, libertatea sa nu va fi diminuată. Nici unul dintre cei care consimt la transfer nu o face pentru a deveni prizonier al statului. Dimpotrivă, credința sa este că transferul responsabilității (nu în general, ci exclusiv în această chestiune) nu îi pune în primejdie calitatea sa de om liber.

autoritate competentă. În consecință, ei își declină capacitatea de a controla statul, spunându-se necondiționat acestuia. Cu alte cuvinte, sub acest aspect, indivizii își asumă practic minoratul politic. Statul capătă dreptul de a-i tutela, de a rezolva această problemă morală cum crede de cuviință, fără a mai putea fi controlat de cetățenii săi.

Repet: indivizii consimt la acest transfer de responsabilitate în scopul exclusiv și explicit de a rezolva o problemă morală. Rezultatul implicit și nedorit este însă acela că, procedând astfel, ei devin practic minori din punct de vedere politic.

Același scenariu rămâne valabil pentru orice situație în care indivizii cer statului să acționeze în locul lor. De fiecare dată, indivizii vor defini explicit limitele și scopul acțiunii statului. și, de fiecare dată, împotriva intențiilor lor, ei vor descoperi că practic și-au pierdut libertatea. Iar reprezentanții statului, în calitate de beneficiari ai întregului proces, se vor grăbi să afirme că a acționa „în locul cetățenilor” e totuna cu a acționa „în numele cetățenilor”.

Din acest moment, comportamentul oamenilor va fi unul schizoid. Pe de o parte, ei vor înțelege destul de repede beneficiile minoratului politic. De fapt, beneficiile rezultă din statutul lor contradictoriu, de minori cu drept de vot. În aceste condiții, ei își vor folosi votul pentru a accentua rolul statului, de care depind într-o măsură din ce în ce mai mare. Oamenii vor tinde astfel să îi voteze pe acei candidați care propun proiecte guvernamentale din ce în ce mai ample. Din indivizi liberi, ei se vor transforma în adoratori ai statului.

Pe de altă parte însă, nu trebuie să uităm că prizonieratul este o consecință neprevăzută și nedorită a transferului de responsabilitate. De regulă, indivizii cer intervenția statului fără să considere că acest lucru le va limita în vreun fel semnificativ libertatea. Faptul că dreptul de vot nu le este retras îi ajută să își păstreze mult timp această iluzie.

Totuși, oamenii ajung să constate că instituțiile statului devin tot mai autonome, căpătând un caracter aproape divin. Funcționarii statului nu mai pot fi controlați; dimpotrivă, ei sunt cei care controlează viețile celorlalți. Statul este astfel perceput ca o entitate străină și ostilă, care ne ține captivi aparent fără voia noastră.

Oamenii devin astfel supuși și totodată rebeli. Pensionarul care detestă sistemul pensiilor de stat va cere tot statului o pensie mai mare. Întreprinzătorul revoltat de absența libertății economice va pretinde subvenții. Șomerul disperat de condiția sa va cere statului asistență sporită (sau,

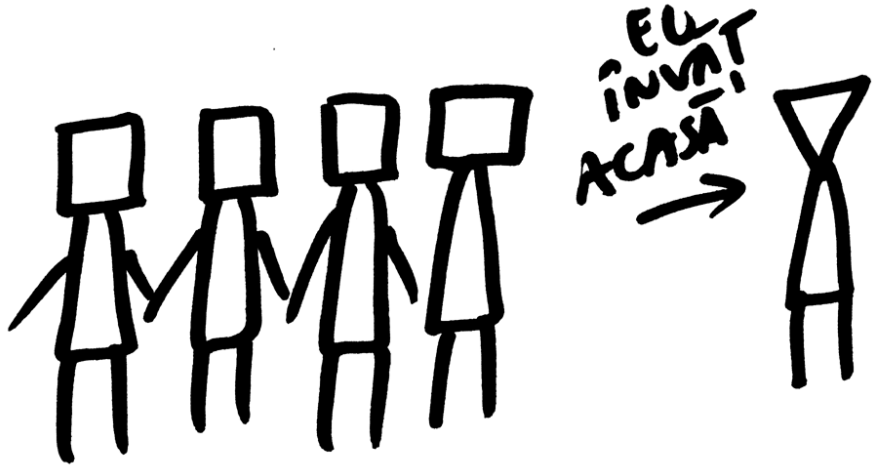
VLAD TOPAN, *Institutul Ludwig von Mises - România*

Părinții sau statul?

Problema principală a domeniului educației (cea obligatorie, în special; multe se aplică însă și celorlalte segmente) – așa cum sugerează și titlul – gravitează în jurul întrebării: cine trebuie să decidă, în ultimă instanță, dacă, ce anume, cât timp, cu cine, sub îndrumarea cui etc. ar trebui să studieze copiii? Răspunsul în vigoare azi este cât se poate de limpede: statul. Dacă vreun părinte se simte nedreptățit de ceea ce spun, îl invit să facă modificări în programele analitice ale materiilor pe care copiii le studiază la școală, sau chiar să retragă copilul din sistemul public pentru a-l educa (exclusiv) pe cont propriu. Dacă în primul caz nu va face decât să se izbească de veritabilul decident (statul, prin organul de resort – *Ministerul Educației*), putând încerca cel mult să-l influențeze, în cel de-al doilea s-ar putea foarte bine să înfunde pușcăria sau să-și piardă copii pentru neglijență parentală.

le voiești” – tu și bunul Dumnezeu.

Un lucru care mi se pare straniu este acela că ori de câte ori întreb pe cineva cum a apărut învățământul public, văd un exercițiu de istorie *apriori* prin care cel chestionat, mânat de bune intenții, își închipuie care ar fi motivele pentru care el ar apela la așa o soluție, expunând apoi argumente gen egalitatea de șanse, alfabetizarea etc. O incursiune istorică veritabilă însă ar dezvălui rapid acest mit: educația publică a fost la origini cam peste tot (Prusia, Franța, SUA, Anglia sau chiar România) un program de creare de „cetățeni” buni. Adică fidei statului, plători de taxe, pasibili de martiriu pentru conducători în forțele armate, docili etc. Mă gândesc de multe ori că o lele cumsecade de aiurea de prin România, pe care învățământul public vrea cică s-o scutească de sarcina (pentru care nu e înzestrată, vezi Doamne!) de a-și educa odraslele, i-ar scoate afară cu mătura din

Sistemul ubicuu al meditațiilor nu arată decât că – în ilegalitate – părinții mai pot *de facto* repara stricăciunile provocate de sistemul public. (Sau, mai rău, că sunt nevoiți să-și treacă odraslele prin furcile caudine ale unor examene impuse prin decret sau necesare pentru a accede în mod legal la nivele superioare de salarizare sau în branșe cu privilegii de monopol, gen avocați, notari, ofițeri ai stării civile etc.).

În spatele indignării oamenilor de bine (pe care doar o bănuiesc) care mi-ar putea aspru răspunde că uit de copiii și de oame-nii săraci, fără posibilități și fără șanse, cred că se ascunde o încredere de neînțeles (cel puțin pentru mine) în bunele intenții și deplina competență ale autorităților publice. Aș putea numi acest lucru viziunea „statului angelic și infailibil”. Sau statolatritie. Aceiași oameni care, atunci când acționează în mod privat, sunt considerați nu suficient de responsabili și competenți pentru a rezolva problemele educării odraslelor lor (și, eventual, ale altora), devin în mod magic – prin simpla trecere în slujba statului – îngerași atotștiutori și atotputernici. Și ceea ce mă indignează (pe mine, de data asta) cel mai tare este că diferența specifică între cele două situații nu pare să fie alta decât posibilitatea de a utiliza forța (fără consecințe pentru cel ce o utilizează). Carevasăzică, degeaba ești părinte (că poate ești denaturat); degeaba ești antreprenor privat în domeniul educației (că poate ești hrăpăreț sau nu te gândești decât la cei bogați care-și permit educație mai scumpă); degeaba ești firmă privată de certificare a calității educației (că poate ești parțială, coruptibilă, „mituibilă”); degeaba ești profesor privat (că poate predai prostii, neinteresat decât de onorariu); dar dacă ești ministru al Educației, inspector sau ocupi alte poziții din acestea „publice” (adică de stat) onorabile, „toate le poți câte

casă pe un Dewey sau un Horace Mann în primele momente în care le-ar audia progresele ideii cu iz protestant despre cum trebuie educați copiii la grămadă.

Ce-i de făcut? Cred că singurii despre care se poate prezuma în mod rezonabil că sunt autentic interesați de binele copiilor sunt părinții. Așadar, lor trebuie să le fie integral și deplin restituită suveranitatea (dacă vreți) în materie de educație. Nu parlamentului, nu ministerului, nu diverselor comitete și comiții sau diversilor inspec-tori. Iar aceasta este totuna cu libertatea întreprinderii în sfera educațională (școli private, antreprenori, profesori și certifica-tori privați, în concurență). Pentru cei săraci – școli ale unor fundații caritabile sau umanitare (private), ale unor mănăstiri sau biserici.

Presimt în ceafă încordarea pragmat-icilor gradualisti care se întreabă ce se poa-te face „aici și acum” pentru a îmbunătăți calitatea educației. Că doar n-o să desfiin-țăm *Ministerul Educației* mâine! Parafr-azându-l pe William Lloyd Garrison, oponen-tul sagace al sclaviei în America secolului al XIX-lea, nu zic că *se va desființa* mâine – dar că *ar trebui să dispară* chiar azi, susțin. Până una alta – păstrând scopul strategic al privatizării autentice a educa-ției în minte mereu –, există și pași mai mărunți ce pot fi făcuți. De pildă, liberta-tea de a educa tinerii la domiciliu (*homeschooling*, zic anglo-saxonii), evident cu scu-tire aferentă de taxe (nu mai utilizez sistemul public, nu mai dau pârțica cea de impozit). Cel mai important element al oricărei strategii de reformă a învățămân-tului rămâne însă instaurarea unei alter-native autentice *în afara sistemului public*. Că degeaba dau liber la școli private, dar le oblig să se certifice la un organ public. Mai subtil, dar tot învățământ public e.

Ce efect are însă acest transfer de res-ponsabilitate? Renunțând să se mai preo-cupe ei înșiși de o problemă morală, indivi-zii își declară practic incapacitatea de a rezolva acea problemă. Mai mult, ei acceptă că statul este, în această privință, singura

eventual, un loc de muncă). Exemplele pot continua la nesfârșit. Ele nu fac altceva decât să nuanțeze straniu portret al nou-lui tip de credincios, obligat să lupte zilnic împotriva zeului pe care singur l-a creat și pe care îl adoră.

HORIA TERPE, *Centrul de Analiză și Dezvoltare Instituțională*

Libertarianism și Penelism

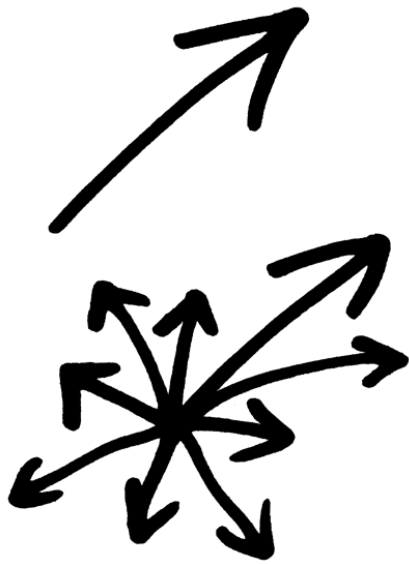
Libertarianismul este probabil cea mai articulată și mai bine reprezentată intelectual ideologie din România. Întrebarea imediată este: de ce acest lucru nu este reflectat în viața politică? Răspunsul este unul simplu: partidele politice în România nu și-au asumat încă o identitate ideologică, alta decât cea pur declarativă. Ideologiile liberale, social-democrate, creștin-democrate etc. au suferit din plin de incoerență, lipsă de substanță și irelevantă, fiind oferite electoratului mai degrabă ca *brandnames* decât ca niște construcții intelectuale explicite și sistematice. Din dezbaterile ideologice occidentale au fost preluate unele valori, unele idei, atitudini și opinii disparate, acestea nefiind integrate funcțional în ideologii propriu-zise. Iar purtătorii acestora nu au fost niciodată chestionați în mod serios, competitivitatea politică laxă permițându-le impostura și falsul.

Comparația dintre libertarianism și liberalismul autohton este grăitoare. Exercițiul are de suferit din cauza dificultății unei comparații între, pe de o parte, o ideologie bine definită și clar structurată teoretic (libertarianismul) și un corpus amorf de idei întâmplător reunite (penelismul). În pofida dificultăților însă, demersul trebuie făcut, dar cititorul va avea nevoie de multă imaginație și amabilitate pentru a-și forma sieși ori a fi de acord cu vreo sinteză a termenului secund al comparației. Orice doctrină politică are trei componente logice: un element istoric, o componentă explicativă și un aspect politic/acțional. O privire asupra ultimelor două confirmă profunda asimetrie între libertarianism și liberalismul autohton.

Structura explicativă (din care decurge înțelegerea orientată normativ a cauzalității, semnificațiilor și perspectivelor evenimentelor) constituie miezul tare al oricărei doctrine sau ideologii. Acesta este punctul în care sinteza doctrinară a liberalismului autohton, în măsura în care acest proces este asumat de către PNL, nu are loc. Revendicarea de la tradițiile interbelice este nu numai anacronică și complexatoare, ci și pur declarativă. Programul de guvernare, ca și alte documente programatice ale PNL, spre exemplu, sunt realizate de către comisiile de specialitate care reunesc membri de partid cu specializare în domeniile respective. Principiul este următorul: 1) membrii PNL sunt liberali, 2) produsul interacțiunii unor liberali este liberal, deci 3) programul de guvernare și documentele programatice astfel rezultate sunt liberale. Pe lângă posibilele distorsiuni în cazul premisei 1, chiar dacă înclinațiile liberale în cazul tuturor membrilor PNL s-ar manifesta perfect în discuțiile respective (ceea ce nu se întâmplă), ele nu ar putea produce un rezultat liberal coerent, pentru că discuțiile operaționale în cauză nu sunt informatate de o dezbatere ideologică la un nivel substanțial, care să producă un acord general în jurul unei ideologii structurate. Necesitatea monitorizării produselor operaționale din partea dezbaterii ideologice de profunzime rezidă în nevoia de ghidaj și intercoordonare a acestora. În lipsa acesteia, rezultatul este cel care poate fi așteptat atunci când aduni un grup cu sarcina de a rezolva probleme concrete: în lipsa unui acord asupra principiilor, rezultă un amestec de obiective și măsuri care oscilează pe tot spectrul politic. Excepțiile notabile, dar izolate, de la această regulă, au relevat un grup de orientări social-liberale, clasic liberale sau conservatoare, indistinct aflate în aceeași barcă. Spre exemplu, susținerea taxei unice a avut loc în același timp cu inițierea sau girarea, în procesul de guvernare, a unor măsuri ultraetatiste, ca întărirea cas-

tei birocratice și „cârpirea” sănătății, educației ori a sistemului de pensii.

Din acest punct de vedere, libertarianismul pare a fi exact opusul. Dezvoltat în mediile academice, consistența și coerența sa explicativă sunt probabil net superioare tuturor doctrinelor contemporane. Libertarianismul repune libertatea în centrul politicii, fiind bazat pe o încredere deplină în capacitatea indivizilor de a coopera și de a se autoguverna, în lipsa oricărei tutele, egalată doar de convingerea că orice monopol reprezintă o invitație la abuz – inclusiv monopolul asupra forței legitime. Adecvat epocii *wikipedia*, libertarianismul oferă o paradigmă completă dinamicii sociale și tehnologice contemporane, interpretând-o ca o creștere fără precedent a libertății efective de alegere și ca incluzând promisiunea unei transformări similare a spațiului politic.

În ceea ce privește aspectul doctrinar acțional (politic), libertarianismul opune libertatea de alegere tendinței de acumulare a puterii în mâinile statului, prin creșterea atribuțiilor și resurselor birocrăției, creșterea taxelor, sau prin legi ilegite care restrâng libertatea individuală, mascând de fapt alocări de putere către grupuri de interese bine definite, pe socoteala celor dispersate. Dezbaterile intense din interiorul libertarianismului generează cu relativă ușurință soluții politice coerente. Întrebat „ce punem în locul acestei lumi?”, un libertarian ar putea răspunde destul de ușor. Nu același lucru se poate spune despre liberalismul contemporan autohton, pierdut în generozitatea ireală a oricăror scopuri ar putea fi considerate „bune”.

La nivel normativ, libertarianismul înseamnă o reîntoarcere la originile liberalismului clasic, iar la nivel explicativ și acțional, o reactualizare a acestora astfel încât ele să răspundă adecvat și credibil provocărilor ridicate, între timp, de epoca modernă. Relația între libertarianism și cea mai apropiată variantă românească este, deocamdată, una de informare, din care ultima nu are decât de câștigat. Libertarianismul aduce suflul de înnoire ideologică în care liberalii se pot regăsi pe de-a întregul satisfăcuți. Această mișcare, deocamdată doar intelectuală, are inevitabilul destin de a deveni politic relevantă, mai devreme sau mai târziu, prin forța coerenței și puterii sale de a explica lumea în care trăim și de a-i întrezări zenitul. În ce măsură însă PNL va reuși să depășească obscurantismul „penelismului” și să integreze mișcarea libertariană într-o mare federație de curente de dreapta, pe modelul altor mari partide occidentale, este o altă discuție.

IONUȚ STERPAN, *Centrul de Analiză și Dezvoltare Instituțională*

Cui i-e frica de anarho-capitalism?

Miturile defuncte

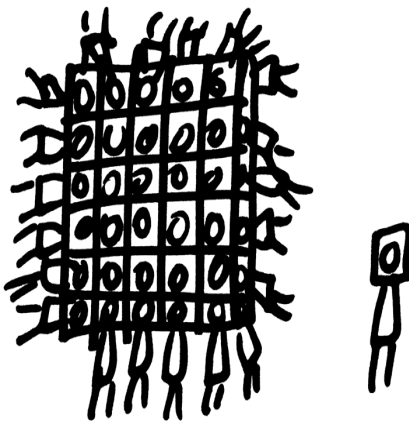
Pe la sfârșitul anilor '90, l-am întrebat pe istoricul Alexandru George de ce nimeni nu pronunță cuvântul „capitalism” la televizor. „Cine să aibă curajul să se asocieze cu exploatarea omului de către om, imaginea condiționată în recentul laborator totalitar? Și cine să laude altceva decât democrația reprezentativă, elixirul atotmântuitor?” – mi-a răspuns.

Știm acum că democrația reprezentativă rămâne totuși capabilă să supună milioane de indivizi învăluindu-i într-un con con crescând de reglementări pe care, ca niște copii, sau nu le vor, sau nu le înțeleg, sau nu le sunt de folos. Iar în ce privește exploatarea, știm acum că, în condiții de concurență, relația patron-angajat nu e una verticală de putere, ci este o simplă relație de schimb – muncă contra monedă. Esențiale sunt condițiile de concurență liberă: doar teama patronului că angajatul va pleca la un alt patron mai binevoitor îl face pe el însuși binevoitor, la fel cum doar teama angajatului că patronul va găsi un angajat mai harnic îl face pe el însuși harnic.

Miturile oficiale

Și totuși, bătrânul cal răpiciugos al capitalismului, deși iute ca vântul, e încă ținut în fundul grajdului. Întrebați cine vechiază la buna relație dintre angajat și angajator, mulți s-ar mândri cu caii frumosi, dar goi pe dinăuntru, ai democrației sociale: „Statul”, „Sindicatul” sau „Oficiul X pentru Bunul Mers al Lucrurilor”. De ce? Pentru că trăiesc și respiră miturile oficiale de astăzi, așa cum în trecut le respira pe cele din trecut. La sfârșitul anilor '90 figurile publice profitau din întreținerea mitului-sperietoare al patronului umflat și meschin și din hrănirea mitului strălucitor al democrației reprezentative. La fel, ele au azi de câștigat din întreținerea mitului înfricoșător al „capitalismului sălbatic”, al „căderii în anarhie” și din hrănirea axiomei sacrosante că lumea trebuie să se împartă în conducători și conduși.

Există un curent în economie, antropologie, filosofie socială și politică potrivit căruia axioma e falsă și că împărțirea în conducători și conduși e sau nocivă, sau irelevantă pentru ordinea socială. Ce anume atunci explica ordinea? Uluiitor sau nu,

greul e tras tocmai de calul cel răpiciugos. Capitalismul, sau sinonimul norocos „piață liberă”, are două componente esențiale: 1) proprietatea privată asupra capitalului (asupra mijloacelor de producție) și 2) concurența, adică intrarea liberă a oricărui antreprenor în orice sector al producției de bunuri și servicii. Câteva clipe de reflecție

arată că anarho-capitalismul nu e altceva decât forma cea mai „pură” a capitalismului: proprietate privată plus concurență în toate domeniile. Anarho-capitalismul este acea ordine în care toate sectoarele de activitate economică, nu doar sănătatea, străzile, educația, ci inclusiv producția de bani, securitate și justiție sunt demonopolizate. Cu alte cuvinte, tranzacțiile voluntare ofertant-cumpărător înlocuiesc în toate domeniile relația verticală și asimetrică de putere dintre stat și individ, conducător și condus.

Cum anarhia produce ordine

Cine ar face însă legea? Întrebarea este produsul mitului cel mai puternic din spatele friei de anarho-capitalism: ideea că avem nevoie de o organizație unică pusă în poziția de stăpân care să producă ordinea și s-o aplice cu forța. Aș răspunde printr-o altă întrebare: cine o face astăzi? Dacă prin „lege” înțeleg regulile care produc ordinea socială, nu reglementările stufoase și fără sens, atunci nu parlamentul o face prin activitatea sa specială, ci indivizii obișnuiți prin practicile lor obișnuite. Cine o aplică astăzi? În fiecare seară simpatizăm cu câte un personaj de film care își face singur dreptate în pofida vreunei organizații oficiale, care sau e coruptă, sau nu are timp, sau nu are informația relevantă. Uneori înțelegem că, de fapt, „centrele de aplicare a dreptății” sunt din ferice cât se poate de distribuite, iar monopolul forței e deținut de stăpânul-stat doar pe hârtie, nu în realitate. Nu e aici vorba doar despre firmele de bodyguard și detectivi privați și despre arbitrajele private pe care de multe ori companiile le preferă greoaiei tribunale de stat; ci de o rețea mult mai cuprinzătoare și dinamică de schimburi și relații din care toți agenții din societate fac parte. Teamă de cearta unui părinte, supărarea unui prieten sau a unui necunoscut păcălit sau nedreptățit creează împreună echilibrul de forțe necesar ordinii și ne ajustează comportamentele **fiecăruia după ale tuturor**. Puterea politică e o mică parte din această rețea. De altfel, dacă privim de sus, relațiile dintre state însele sunt de factură anarhică: nu există un supra-conducător, și totuși, putem vorbi de un echilibru sau o ordine internațională. Relații de schimb și negocieri cu „informații valoroase” creează același gen de echilibru anarhic și în interiorul castei „conducătorilor”.

Eliberarea de mitul conducătorilor

Teamă de anarhie va dispărea atunci când ne vom da seama că, într-un sens, deja suntem în ea. Nu există și nu trebuie să construim poziții cheie care să ne producă legea. Ceea ce face ca noi toți să ne comportăm după o singură lege uniformă – și astăzi și în modelul pur anarho-capitalist – este nu unicitatea sursei de legi, ci faptul că multiplele surse, fiecare individ în parte, reacționează în mod instinctiv la fel. Îi pedepsim pe cei care ne iau libertatea sau proprietatea și îi încurajăm într-un fel sau altul pe cei care ni le respectă. Urmand exemple preluate de la alții, se creează o tipologie a reacțiilor, a pedepselor și recompenselor. Legea nu este decât suma acestor tipologii, a corespondențelor dintre anumite încălcări și anumite pedepse. Toți o producem în mod constant. De aceea cred că în esență, drumul către anarho-capitalism este nu atât o revoluție instituțională, o revoluție a regulilor sociale, cât una mentală, o eliberare de mitul cârmacilor.

Chestionar libertarian

David Friedman, profesor de drept la *Santa Clara University*, este un influent autor libertarian, susținător al fundamentării libertarianismului pe baze economice și utilitariste. Principala sa contribuție este fundamentarea unei teorii politice anarhice pe bazele programului de cercetare al școlii economice de la Chicago.

Walter Block, economist aparținând școlii austriece și libertarian anarho-capitalist, este profesor la *Loyola University* și cercetător asociat la *Institutul Ludwig von Mises – SUA*. Profesorul Block este cunoscut în România datorită cărții sale traduse în limba română, *Pledoarii Imposibile*, în care aplică consistent principiile morale libertariene în apărarea libertății individuale.

Pascal Salin, fost președinte al *Societății Mont Pelerin*, predă finanțe publice la *Universitatea Paris IX Dauphine*. Dintre numeroasele lucrări publicate până acum – puternic marcate de influența unor autori ca Frédéric Bastiat, Ludwig von Mises și Friedrich A. Hayek – lucrarea *Liberalismul*, apărută în anul 2000, l-a impus drept cel mai important intelectual liberal contemporan din Franța și chiar din Europa.

Care este cea mai simplă introducere în libertarianism? Am formulat cinci întrebări elementare pe care le-am adresat unor gânditori libertarieni reprezentativi. Sperăm ca răspunsurile lor să fie edificatoare pentru publicul din România.

1. Cum ați descrie în câteva cuvinte libertarianismul?

David Friedman: Diferiți libertarieni au puncte de vedere diferite asupra libertarianismului, în parte și pentru că au ajuns la aceleași concluzii prin mijloace diferite. Din acest motiv prefer să-l definesc în funcție de concluzii, nu de modul în care s-a ajuns la ele.

Libertarianismul este convingerea că, în general, este mai bine pentru oameni să-și coordoneze activitatea folosind mecanismele descentralizate ale schimbului și asocierii voluntare, decât prin intermediul mecanismului centralizat al deciziei politice, impus celor care nu au consimțit la folosirea lui.

perspectiva unor țeluri care se bucură de asentimentul majorității, cum ar fi fericirea, libertatea individuală ș.a.m.d, în comparație cu alternativele.

Cu titlu de exemplu referitor la primul motiv, să luăm în considerare conflictul dintre două intuiții morale: asocierea voluntară și tratamentul echitabil. Să presupunem că ai vrea să cumperi un bun sau serviciu pe care eu îl vând, iar eu nu te plac dintr-un motiv greșit – religia ta, naționalitatea, înfățișarea sau oricare altul. Dacă sunt forțat să-ți vând, se încalcă principiul asocierii voluntare, din moment ce tranzacția are loc, deși una dintre părți nu o dorește. Dacă nu sunt forțat să-ți vând, ai parte de un tratament incorect din partea mea. Intuiția mea morală este că prima alternativă e nedreaptă, pe când a doua este indezi-

beneficii nete vor avea șanse mari să aibă loc, iar celelalte nu; 2) un sistem legal în care tranzacția dintre noi doi are sau nu are loc în funcție de decizia unei terțe autorități – statul –, astfel încât cine controlează statul decide, în interes propriu, și nu al nostru, dacă ni se permite să efectuăm tranzacția. În acest din urmă caz, se creează un stimulent pentru ca oamenii să-și petreacă timpul și să depună eforturi în încercarea de a obține controlul asupra statului, în loc să încerce să producă lucruri de valoare, pentru ei sau pentru ceilalți.

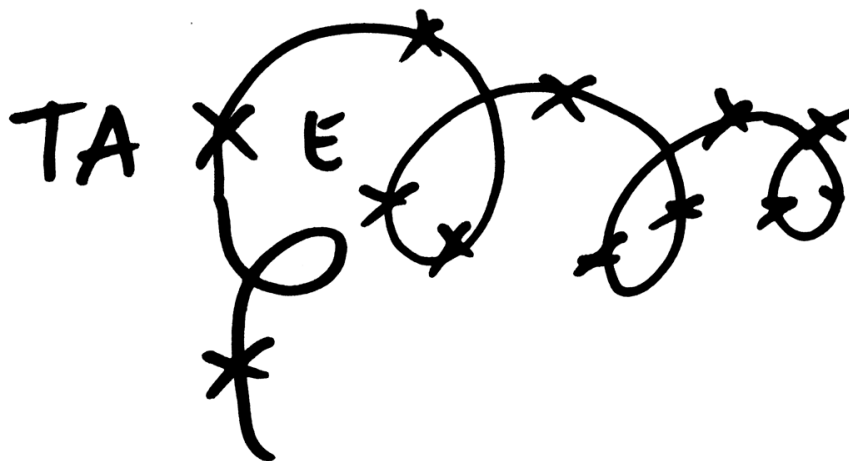
Ambele exemple sunt schițe ale unor argumente mult mai complexe.

Sunt libertarian de când îmi aduc aminte să fi avut păreri politice, așadar nu cred că pot răspunde întrebării legate de modul în care am devenit libertarian.

Walter Block: Am devenit libertarian sub influența lui Ayn Rand și Murray Rothbard. Ca student, am citit *Atlas Shrugged* și *Economics in One Lesson*, iar acele două cărți, cât și conversațiile de atunci m-au „convertit”.

Pascal Salin: Sunt libertarian din două motive. Primul motiv este normativ: cred că libertatea individuală este pentru fiecare bunul ultim pe care trebuie să-l căutăm, în așa fel încât e important să înțelegem cum poate funcționa o societate de oameni liberi. Al doilea motiv este științific: așa cum a explicat foarte bine Ayn Rand, putem înțelege societatea plecând de la individ, dar nu putem să înțelegem individul plecând de la societate (adică de la o viziune colectivistă arbitrară).

Am devenit libertarian treptat (în ciuda unei educații în marile școli de stat care, evident, nu era una individualistă), de la începutul studiilor mele economice. Am descoperit că putem înțelege funcționarea sistemului economic plecând numai de la câteva ipoteze simple și realiste asupra comportamentului individual (în special, de la ipoteza conform căreia omul este rațional,

Walter Block: Libertarianismul are la bază axioma non-agresiunii (inițierea agresiunii împotriva unui non-agresor este ilegală, *n. tr.*) și reversul medaliei, dreptul la proprietate privată întemeiat pe *homesteading* (principiul potrivit căruia poți deveni proprietarul unui lucru care nu se află în proprietatea nimănui, dacă îi dai o utilizare; spre exemplu, colonistul care cultivă o bucată de pământ neocupat devine proprietarul acesteia, *n. tr.*). Trebuie să poți spune cine deține ce, înainte de a decide dacă un act e agresiune sau apărare.

Pascal Salin: Libertarianismul se bazează pe o distincție esențială – dar prea adesea uitată –, cea care există între o acțiune voluntară și o acțiune care are loc sub constrângere. Fondat pe o viziune individualistă asupra societății, el arată cum fiecare dintre noi își poate atinge cel mai bine propriile obiective într-o societate în care fiecare ar respecta drepturile de proprietate ale altora și în care orice constrângere ilegală ar fi abolită. Libertarienii arată cum o societate de oameni liberi poate astfel să funcționeze grație ordinii spontane născute din interacțiunile indivizilor.

2. De ce sunteți libertarian? Cum ați devenit libertarian?

David Friedman: Sunt libertarian din două motive. Primul este acela că perspectiva libertariană se potrivește intuițiilor mele morale, mai bine decât alternativele, deși nu perfect. Al doilea este acela că libertarianismul funcționează mai bine, din

tabilă, însă nu este nedreaptă – nu ai dreptul să cumperi de la mine lucruri pe care eu nu vreau să ți le vând, indiferent cât de incorecte sunt motivele pentru care decid asta. Generalizând aceste intuiții, obținem o societate libertariană, în care tranzacțiile sunt bazate pe acceptul reciproc al tuturor

celor implicați, nu pe judecata unei terțe părți asupra modului în care oamenii ar trebui să se comporte.

Un exemplu pentru al doilea motiv. Să luăm în considerare consecințele pe care le au, în lumea reală, două abordări: 1) un sistem legal în care tranzacțiile au loc doar ca urmare a unui acord mutual și în care dezirabilitatea schimbului se măsoară prin intermediul evaluărilor celor direct implicați (cât de mult e dispusă o parte să-i ofere celelalte), astfel încât tranzacțiile care aduc

adică încearcă să-și atingă cât mai bine obiectivele într-o lume a rarității). Am devenit deci un „liberal clasic” (apropiat de Milton Friedman sau de Robert Mundell). Apoi am descoperit „școala austriacă” (Hayek, Mises, Rothbard etc.), am înțeles că ea reprezintă adevăratul meu univers intelectual și am aderat la metodologia sa individualistă (care mi se pare corectă din punct de vedere științific și coerentă cu ceea ce știm despre natura umană).

3. Care este reforma cheie care, odată pusă în practică, ar induce o schimbare socială semnificativă în direcția libertății individuale?

David Friedman: Răspunsul e probabil diferit pentru societăți diferite. Nu sunt sigur că există o reformă cheie care ar avea un efect mare în Statele Unite, societatea cea mai cunoscută mie. O reformă dezirabilă ar fi eliminarea monopolului efectiv de care se bucură sistemul public de educație asupra educării copiilor. Un sistem bazat pe vouchere, care ar permite părinților să decidă singuri ce școală să beneficieze de taxele pe care le plătesc, ar fi o alternativă.

Alte reforme posibile sunt schimbarea sistemului legal în direcția libertății contractului și responsabilizarea guvernului față de costurile pe care le impune.

Walter Block: Privatizarea educației! Și totuși... Să alegem aspectele statului de care vrem să scăpăm e asemănător paradoxului aparent „diamant-apă” din teoria valorii. De ce au diamantele așa un preț mare de vreme ce, dacă ar dispărea toate diamantele, viața ar continua în mare la fel, pe când dacă ar dispărea toată apa, viața ar lua sfârșit? Paradoxul e fals pentru că niciodată nu avem de ales între „toată apa” și „toate diamantele”. Asemănător, dacă ar fi un singur aspect al statului pe care ar trebui să-l „atacăm”, atunci este vorba de educație, de vreme ce ea este responsabilă pentru mult mai mult: politica monetară,

gerea, întrucât deține monopolul constrângerii legale. De aceea, el poate ușor să crească, să se mențină, să reziste la toate eforturile de a-l restrânge. Așa se explică faptul că, în ciuda tuturor eforturilor lor, libertarienii n-au găsit formula magică pentru a restrânge (sau a suprima) statul. Și tot de aceea, ei își pun speranța în libera formare a spiritelor, iar „*Săptămâna libertariană*” din România are un rol considerabil în această privință.

Acestea fiind spuse, trebuie găsit un mijloc de a concura statul, de a arăta că inițiativele private permit o mai bună rezolvare a problemelor, asigură o mai mare satisfacție a cetățenilor. Ne-am putea atunci imagina o dispoziție prin care orice cetățean ar putea ataca monopolurile de stat la tribunal. Actualmente, și în mod paradoxal, există în toate țările (și în *Uniunea Europeană*) o legislație socotită capabilă să împiedice apariția monopolurilor. Dar ea atacă doar pseudo-monopolurile private (care nu pot niciodată să exploateze durabil consumatorii), în timp ce singurele monopoluri veritabile – monopolurile publice – sunt protejate de lege! Dar dacă am ajunge să putem lupta eficace împotriva monopolurilor publice prin intermediul sistemului judiciar, ar mai trebui evitat ca acestea din urmă să beneficieze de privilegiul de a obține venituri prin finanțare publică (adică de a obține venituri prin constrângere). Din acest punct de vedere, un sistem de cupoane (pentru educație, pentru servicii medicale și așa mai departe) ar permite cetățenilor să aleagă între producătorii publici și privați.

4. Care este azi principalul obstacol în calea unei schimbări instituționale către libertarianism?

David Friedman: Există două tipuri de obstacole. Unul este acela că nu există suficient de mulți oameni care să fie în favoarea unei asemenea schimbări, soluția aici fiind persuasiunea și mai ales creșterea gradului de înțelegere a științei economice. Acesta este unul dintre motivele pentru care scriu genul de cărți pe care le scriu.

Celălalt este acela că, într-un sistem politic, grupurile de interese concentrate și organizate sunt valorizate mai mult decât grupurile dezorganizate și dispersate. De aceea, este frecvent în interesul politicienilor să extindă statul în moduri care aduc beneficii primilor în dauna celor din urmă – impunând tarife vamale, de exemplu. La un nivel mai general, să iei câte puțin de la fiecare membru al unui grup mare e aproape neobservabil, iar a cheltui banii pe un grup mic de oameni, pentru o cauză aparent bună, te pune într-o lumină favorabilă față de grupul mic în cauză și uneori și față de alții.

Walter Block: Predispozițiile biologice către socialism. Cred că după milioane de ani în care am trăit în copaci și peșteri, suntem astfel construiți încât să nu apreciem piețele, dar să fim foarte receptivi față de caritate sau alte forme de cooperare directă sau explicită. Cooperarea implicită sau indirectă, prin intermediul piețelor, este incompatibilă cu structura noastră biologică. De aceea, în opinia mea, nouă, libertarienilor, ne e așa de greu să-i convingem pe ceilalți. Noi suntem „aberațiile”.

Pascal Salin: Ținând cont de ceea ce tocmai am spus, cel mai mare obstacol e de ordin intelectual și cultural. Dacă un număr mare de cetățeni ar cere să-și regăsească libertatea de a decide, politicienii, preocupați să fie realeși, ar fi obligați să le dea satisfacție. O dificultate în plus se datorează și faptului că tranzițiile sunt adesea dificile (acest lucru trebuie că este bine știut într-o țară ca România), pentru că practica libertății nu poate fi deprinsă peste noapte. Doar convingerea că liberalizarea e în mod necesar utilă pe termen mediu și lung permite depășirea acestui obstacol.

5. Mulți libertarieni anarhiști sunt angajați la stat (de exemplu, profesori în universități de stat). N-avem de-a face cu o contradicție, între activitatea profesională și convingerile libertariene?

David Friedman: Romanul lui Robert Heinlein, *The Moon is a Harsh Mistress*, care a influențat mulți libertarieni, incluzându-mă aici și pe mine, se desfășoară pe Lună, care în acel viitor fictiv a devenit o colonie penală sub conducerea Autorității Închisorilor, dar unde s-a dezvoltat și o societate anarhică. Protagonistul scrie: „*Colaborează cu Autoritatea. Colaborează și cu legea gravitației*”.

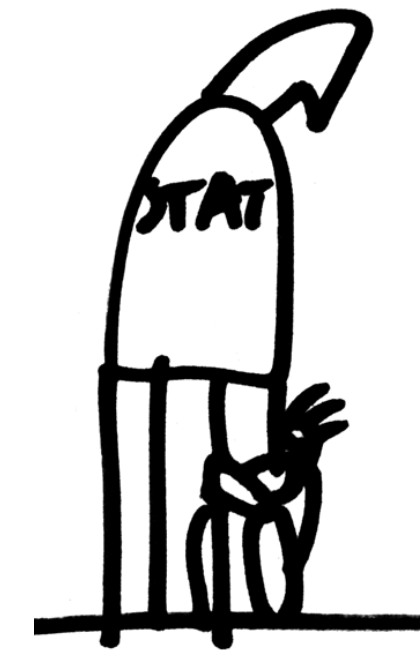
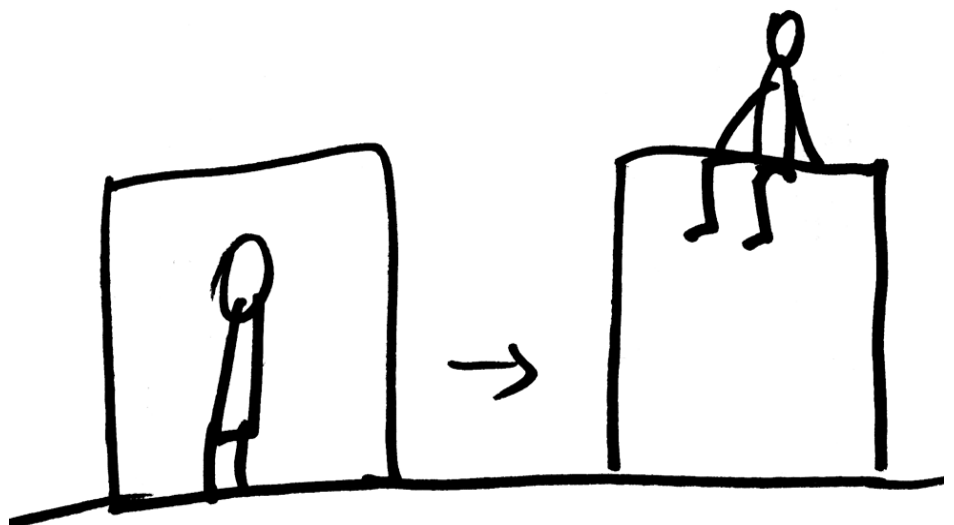
Guvernul există, afectează în multe moduri mediul, și atât timp cât nu avem alternativa de a fi lăsați în pace, cred că suntem îndreptățiți să încercăm să beneficiem de toate oportunitățile pe care le oferă. Ar fi greșit pentru un libertarian să lucreze în educație pentru a încuraja expansiunea statului sau pentru a bloca reducerea lui, dar nu cred că e greșit, dat fiind că guvernul angajează profesori să predea, ca un libertarian să accepte un post de profesor.

Walter Block: Nici una. Cu siguranță nu o contradicție mai mare decât cea între a fi libertarian și folosirea drumurilor și a trotuarelor, trimiterea unei scrisori, folosirea monedei fiat guvernamentale, acceptarea plăților sistemelor de asigurare socială etc.

Dacă vor să dea slujbe libertarienilor, avem cu siguranță dreptul să le acceptăm.

Pascal Salin: Nu sunt sigur că majoritatea libertarienilor lucrează pentru stat. De fapt, sunt frapat să constat că, în multe țări, tezele libertariene sunt apreciate și recunoscute în mod deosebit – chiar și în aspectele lor cele mai sofisticate – de către oameni de afaceri și de angajați-profesioniști. Acest lucru e de înțeles, pentru că ei cunosc realitățile vieții, iar libertarianismul e fondat, așa cum am spus, pe principii realiste, conforme cu natura umană. Dimpotrivă, mulți profesori trăiesc într-o lume pur imaginară.

E adevărat, pe de altă parte, că un libertarian ca mine lucrează ca funcționar în calitate de profesor al unei universități franceze. Nu văd o contradicție în această situație. Într-adevăr, statul francez dispune de un monopol absolut și regretabil asupra universităților, astfel încât, pentru a practica meseria care constituie pasiunea mea, sunt obligat să fiu funcționar. Dar aș dori ca lucrurile să fie altfel. Aș prefera, cu siguranță, să existe concurență în domeniul universitar și să-mi pot alege angajatorul. Adaug că acest monopol public le face libertarienilor viața dificilă. Astfel, când am fost numit să prezidez un juriu al unui concurs de recrutare de profesori de economie pentru toate universitățile franceze, am făcut obiectul unei campanii de presă terifiante. Părea anormal ca un liberal să îndeplinească această sarcină. În loc de a ne reproșa ca lucrăm „pentru” stat, ar trebui să fim felicitati – noi, libertarienii – că nu ne-am transformat în sclavi docili ai stăpânului nostru.

războiul, politica în domeniul sănătății etc. Totuși, nu dispunem de o formulă magică capabilă să ne scape de toate acestea. În schimb, e vorba doar de un anumit număr de oameni, cu anumite talente și resurse limitate. Cred că e greșit să investim tot acest potențial doar în educație. Există și alte demersuri importante: Partidul Libertarian, eforturile din New Hampshire, jurnalism, *think tank*-uri etc.

Pe de altă parte, eu sunt un profesor, iar interesul meu e clar legat de învățământul superior: public cărți și articole, mă ocup cu pregătirea studenților, comunicarea cu mediul academic. În parte, asta se datorează preferințelor mele subiective. Alta se explică prin ceea ce Hayek numea „vânzători second-hand de idei”. Dacă pregătesc studenți pentru doctorat și aceștia ajung la rândul lor profesori, pot influența mii de oameni, de-a lungul carierei. În acest mod cred că poți obține efectul maxim pentru resursele disponibile limitate.

Pascal Salin: Care e problema? Statul. Trebuie deci să-l diminuăm, să-l lăsăm fără mijloacele sale de acțiune – în particular, fără capacitatea de a preleva impozite. Din nefericire, statul dispune de un instrument formidabil: el poate exercita constrân-

EMANUEL SOCACIU, *Asociația Liberalism.ro*

Euro-refuz sau euro-conștientă?

Atitudinile critice față de UE au la bază o gamă extrem de largă de angajamente teoretice diferite. Astfel, *Uniunii Europene* i se reproșează adesea artificialitatea culturală (faptul că încearcă să substituie unei multitudini de tradiții concurente o abstracție nesustținută de nici o tradiție), faptul că anulează forma paradigmatică a politicii europene moderne (statul-națiune) sau că încearcă să introducă un grad excesiv de liberalizare, care ar dinamita securitatea socială caldută pe care Occidentul a „câștigat-o” în anii postbe-

mări propriile planuri de viață și, mai ales, generează o birocratie arogantă, al cărei apetit auto-reproductiv (motivată prin dorința producției de reglementări și a aplicării lor ulterioare) riscă să devină incontrollabil.

Un element care a pus în dificultate mulți critici ai UE este natura ei duală și adesea fluidă. Ca Doctor Jekyll, Europa unită a adus, cu siguranță, un oarecare plus de libertate economică: de exemplu, prin înlăturarea unor bariere administrative în calea circulației libere a capitalului și a forței de muncă. Fără a nega aceste merite diurne, critica libertariană accentuează cealaltă față a Uniunii, cea întunecată și nocturnă. Ca analog *ad-hoc* al lui Mr. Hyde, UE se prezintă ca o entitate resurso-fagă (recentele evenimente din Ungaria ar trebui să funcționeze ca un *reality-check* pentru mulți dintre cei care credeau în justetea și rigoarea cheltuielilor europene, iar fondurile uriașe cheltuite pentru subvenții agricole sunt deja o țară clasicizată a sistemului), generatoare de ineficiență și de opreliști în calea liberei funcționări a piețelor (semnificativ, spre exemplu, este faptul că statele dominante nu par deloc dispuse să renunțe la politicile protecționiste cu privire la anumite domenii economice și reușesc să impună aceste politici, ca nesfârșită listă de excepții de la liberalizare, sau că legile concurenței au adesea ca efect pedepsirea performanței). Până la urmă, istoria UE este, din perspectivă libertariană, cea a unui destin trist: o entitate pornită ca piață comună a ajuns să se ocupe, plină de entuziasm, cu sgrumarea comună a pieței.

Care ar putea fi însă poziția unui libertarian autohton cu privire la aderarea României? Există o doză de imprecizie fatală în această întrebare, astfel formulată. Calificarea de „libertariene” se aplică unei mulțimi de perspective teoretice între care există mai curând asemănări de familie, ceea ce face imposibil un răspuns ferm și univoc (observație valabilă și pentru discuția de până acum, care conturează, într-o formă extrem de schematică, o serie de recurențe ale discursului libertarian, fără pretenția de a reda „Critica Libertariană” într-o formă esențializată). În măsura în care aderarea va aduce un plus de libertate și de respect pentru sfera individuală (chestiune care, totuși, urmează a fi determinată empiric), ea poate fi o opțiune dezirabilă, cel puțin pe termen scurt și mediu. Chiar dacă UE nu este nici pe departe cea mai bună lume posibilă, ea ar putea fi, din perspectivă libertariană, o lume preferabilă celei autohtone în care încă trăim. Poziția libertarianilor români nu echivalează azi, în mod necesar, cu o pledoarie pentru euro-refuz dar, cel puțin așa cum o înțeleg eu, este cu siguranță o invitație la euro-conștientă.

BOGDAN C. ENACHE, *Asociația Liberalism.ro*

Problematica moștenire liberală autohtonă

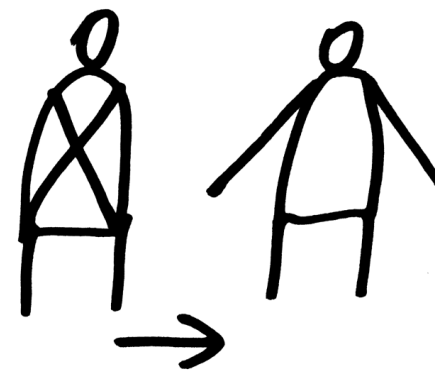
Adesea – și pe drept cuvânt – se subliniază incongruența dintre doctrinele politice din spațiul occidental și manifestările lor autohtone. Această discrepanță, istoric înrădăcinată și încă actuală, este însă – cel puțin în cazul liberalismului – mult mai mult decât o consecință a adaptării discursului politic la condițiile socio-culturale specifice spațiului românesc. Din chiar momentul formulării sale, de către generația pașoptistă, și până la finalul regimului parlamentar anterior celui de-al doilea război mondial, liberalismul românesc are drept coordonate de bază două tradiții intelectuale care, deși prezintă irizări ale filosofiei liberale clasice sau puncte de intersecție cu aceasta, îi sunt în mod fundamental opuse în dimensiunile sale esențiale.

Prima dintre acestea își are originile în ideologia iacobină și în curentul republican-democratic sau radical care îi succede, în Franța și în țările latine în special. Cea de-a doua – imprimată în dimensiunea națională și naționalistă a liberalismului autohton – reflectă aportul conservatorismului romantic de sorginte germană. În tradiția radicală sau republican-democratică, inspirată în plan teoretic de filozofia politică a lui Rousseau, participarea politică, democrația, centralismul și – consecință și corolar al acestora – intervenționismul etatist sunt obiectivele definitorii ale acțiunii politice, în timp ce liberalismul clasic este esențialmente individualist, anti-centralist și anti-etatist. Ideologia radicală – deși conține elemente comune de discurs cu liberalismul (drepturi și libertăți individuale, responsabilitatea guvernanților, domnia legii) – este în mod fundamental distinctă atât în principii, cât și în finalitatea acțiunii politice. Naționalismul este o componentă deplină a republicanismului democratic, comunitatea politică fiind concepută sub semnul „voinței generale” a cetățenilor, o voință a tuturor și în același timp deasupra tuturor. Însă național-liberalismul românesc împrumută în privința națiunii viziunea organică și perenialistă a romantismului german. În discursul liberalilor pașoptiști și al generațiilor următoare națiunea este o comunitate primordială, o uniune anistorică între indivizi de același sânge, o matrice spirituală și nu o comunitate contractuală. În locul raționalismului specific atât discursului clasic liberal, cât și radicalismului democratic, atunci când vorbesc de națiune, liberalii autohtoni prezintă în întregime caracteristicile discursului anti-raționalist romantic: paseism exaltat, comunitarianism organicist, emanaționism și obscurantism conceptual.

Ceea ce va constitui tradiția liberală autohtonă – începând cu generația pașoptistă, trecând apoi prin diferitele grupări liberale ce se vor reuni în cadrul Partidului Național-Liberal în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și până la instaurarea regimului comunist – s-a născut din osmoza acestor două curente de gândire și în absența unei veritabile dimensiuni clasice liberale. „Bon-jouristi” au cunoscut în mod direct, cu ocazia sejururilor formatoare petrecute la Paris, Viena, Berlin sau în alte orașe germane și prin contactul cu literatura și presa franceză și germană, atât republicanismul-democratic cât și naționalismul-romantic, de altfel în vogă în epocă; și le-au adoptat pe ambele, alcătuind un program ideologic care, în linii mari, va constitui testamentul tuturor generațiilor viitoare de liberali autohtoni.

Liberalismul românesc va avea, așadar, ca elemente definitorii ale practicii și teoriei politice centralismul, naționalismul, intervenționismul, constructivismul social și

participarea politică de masă ca obiectiv politic. Bineînțeles, nu toate aceste elemente sunt materializate în aceeași măsură în fiecare interval istoric. Caracteristicile clasice ale intervenționismului, de exemplu, sunt mai vizibile abia după crearea *Băncii Naționale*, moment crucial după care statul român, la inițiativa național-liberalilor, demarează un ambițios program de „sponsORIZARE” a creării unei industrii naționale; creșterea participării politice și treptat, ca o consecință a acestui fapt, a asistenței publice, e împinsă treptat de liberali pe agenda politică și realizată imediat după primul război mondial prin introducerea sufragiului universal masculin, însă participarea politică în masă a fost întotdeauna un obiectiv proclamat cu mult entuziasm de principalii corifei liberali.

Data fiind vocația PNL de „partid de guvernare” în istoria modernă a României, filosofia sa politică a lăsat și urmele cele mai adânci asupra societății românești. Dintre toate, absența unei veritabile dimensiuni liberale, în spiritul tradiției liberalismului clasic, e poate – pe termen lung – una dintre cele mai dureroase. Adesea, recitind trecutul, se afirmă în acest punct că filosofia clasic liberală era un răspuns inadecvat la contextul geopolitic al Principatelor Române în secolului al XIX-lea și la starea de înapoiere economică, socială și politică a teritoriilor românești și că, prin urmare, ea nu putea capta interesul elitei autohtone. Această chestiune necesită o discuție separată; e de ajuns însă să semnalăm că existau premisele unei tradiții liberale autohtone în spiritul liberalismului clasic. Contactul cu economiștii liberali francezi (Jean Baptiste Say, Frédéric Bastiat, Charles Comte sau Charles Dunoyer, ca să enumerăm numai câțiva) a avut o influență semnificativă asupra lui Ion Ghica, considerat cel mai liberal dintre liberalii autohtoni; de asemenea, Ion Strat publică un *Tratat de economie politică* în care reia, cu multă vigoare, viziunea liberală lui Say și Bastiat; însă astfel de manifestări ale liberalismului clasic sunt minoritare și ocupă un loc periferic în practica politică și în dezbaterile intelectuale din epocă, unde se impun protecționismul lui Vintilă Brătianu și sociologia marxistă a lui Ștefan Zeletin.

E adevărat că, la sfârșitul secolului al XIX-lea, liberalismul intră în criză pe întreg continentul european și nu numai. Începând cu perioada interbelică, filosofia politică liberală dispare pentru multă vreme din practica politică curentă și chiar din dezbaterile intelectuale. Am putea, așadar, spune că în acest caz contextul românesc se sincronizează perfect cu tendința generală europeană; numai că, dacă în restul Europei există o moștenire teoretică și istorică a liberalismului clasic care a continuat să inspire „inactuali”, în România, după aproape cincizeci de ani de despotism, nu există decât problematica moștenire a național-liberalismului.

lici. Fundalul criticii libertariene este însă unul de natură diferită: spre deosebire de atitudinea conservatorismului cultural, a naționalismului sau a stângii socialiste, ceea ce îi îngrijorează pe libertarieni este pierderea de libertate pe care o produce construcția europeană (fie în comparație cu alternativa *status-quo*-ului, fie din perspectiva riscurilor pe termen lung).

Pe de-o parte, super-statul european cristalizează o acumulare uriașă de putere politică. Dacă, în mod tradițional, guvernanții naționali reprezentau principala sursă de amenințări arbitrare la adresa indivizilor și a drepturilor acestora, ele au fost dublate de o alta, chiar mai periculoasă în măsura în care este depersonalizată și abstractă (un „Bruxelles” generic, entitate a cărei funcționare rămâne, pentru europeanul obișnuit, misterioasă).

Logica subiacentă exercitării acestei puteri este una construcționistă. Europa unită trebuie „edificată”, iar depozitarii privilegiați ai cunoașterii arhitecturale nu pot fi decât organizațiile birocratice europene. Avalanșa de reglementări, argumentează libertarianii, produce uniformizare, reduce marja în care indivizii își pot forma și ur-

DIANA COSTEA, *Institutul Ludwig von Mises – România*

Economie și ecologie

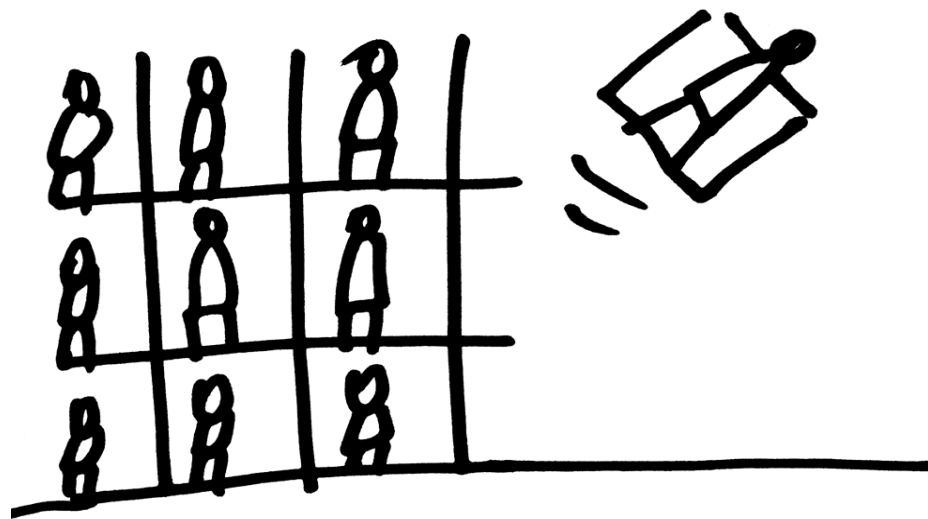
Economic vorbind, resursele naturale fac parte din categoria mijloacelor rare, în trebuință de persoanele umane în vederea atingerii celor mai urgente scopuri fie ale lor – prin consum sau producție autarhică –, fie ale celorlalți (în calitate de consumatori), în urma unui proces de producție. Alocarea antreprenorială rațională presupune efectuarea unui calcul economic, într-o economie precum cea modernă, în care schimburile sunt intermediare de monedă, în calitate de mijloc generalizat de efectuare a schimburilor. În absența acestui calcul economic, alocarea resurselor rare cu întrebuintări alternative, care se află în raporturi variabile, economic vorbind, de complementaritate și substituibilitate, devine haotică, ducând la grave neconcordanțe în structura de producție. Realizarea calculului economic este condiționată de îndeplinirea unei condiții de ordin etic, și anume, proprietatea privată asupra factorilor de producție.

Alocarea drepturilor de proprietate garantează posibilitatea recurgerii la calculul economic și, potențial, în măsura în care acestea sunt respectate, conviețuirea pașnică. Dimpotrivă, gestionarea exclusiv de către stat a resurselor sau îngrădirea liberei întreprinderi antreprenoriale legitime prin diverse reglementări ne aruncă în haos calculațional (din punct de vedere eco-

agresivă etatică tot nu poate fi etic susținută.

Prezența așa-numitelor externalități negative – care nu se încadrează în categoria transgresării drepturilor de proprietate și nici nu pot să fie, în viitor, aduse în această categorie prin impunerea de reguli noi asociate exercitării firești a drepturilor de proprietate legitime – nu poate să facă decât, cel mult, obiectul unei activități de ostracizare economică și socială, non-invasive la nivelul proprietății. Instrumentul economic decisiv al consumatorilor – de a retrage susținerea implicită pe care o acordă producătorilor de bunuri susceptibile de a afecta negativ, dar totuși non-inactiv la nivelul proprietății, calitatea vieții lor (indiferent cum o definesc), prin achiziționarea bunurilor la prețuri care fac rentabilă producerea acestora – este afin pieței, nu alocării politice a resurselor și le este accesibil consumatorilor doar pe piață.

Efectele economice incriminate – asimilabile „tragediei comunelor” – se datorează nu mecanismului pieței, ci gestionării politice a resurselor, menținerii de către stat în mod coercitiv a unei proprietăți comune. Gestionarea temporară de care se bucură funcționarii statului, ca persoane fizice, creează incitative economice de exploatare maximă a resurselor în prezent – cu scopul de maximizare a veniturilor pre-

omic) și în conflict interpersonal (din punct de vedere etic). Poluarea, de pildă, nu poate fi delimitată conceptual de simpla transformare fizico-chimică a obiectelor decât prin precizarea contextului agresiv pe care îl presupune. Aceasta înseamnă că apariția și perpetuarea sa devin imputabile nu sistemului pieței, de cooperare socială și soluționare a conflictelor pe calea retalierei cuvenite victimelor, ci intervenției statului la nivelul drepturilor de proprietate.

Discursul ecologist trece cu vederea dimensiunea etico-economică, rațională a utilizării de către persoanele umane – ca sursă unică a procesului de valorizare, ceea ce neagă implicit existența vreunei „valori intrinseci” a naturii, independente de aprecierea subiectivă a omului – a mijloacelor/bunurilor economice, rare prin definiție, și astfel supuse conflictului interpersonal, fie că este vorba despre resurse naturale, specii de animale, râuri sau oceane, sau aer.

Intervenția statului pe motivul că asigurarea unei anumite calități a mediului necesare vieții intră în categoria bunurilor publice este nefondată: teoria suferă de niște deficiențe majore; în plus, chiar dacă sistemul antreprenorial de căutare a profitului monetar și-ar dovedi limitele în furnizarea unor bunuri altminteri apreciate de către populație – aer curat, zone verzi etc. (considerăm aici soluționată problema demonstrării în acțiune a preferințelor) –, soluția

zente –, ceea ce se traduce într-o rată efectivă a preferinței de timp mai ridicată decât dacă aceleași persoane s-ar fi aflat pe poziția unui proprietar privat, a cărui proprietate nu este anticipativ amenințată instituțional; de unde tentativele de corupție (unele dintre ele legitime, urmărind doar scutirea parțială de agresiunea etatică) și o alocare temporal mai axată pe momentul prezent decât ar fi optat un proprietar privat pe piață. Astfel că există toate premisele ca gestionarea de către stat a resurselor să vizeze nu conservarea lor, ci consumul prezent, ceea ce se traduce într-un consum viitor mai redus decât ar dori piața. Doar mecanismul pieței și aducerea resurselor naturale, inclusiv a animalelor, în contextul teleologic al persoanei poate asigura, pe calea calculului economic antreprenorial, perpetuarea și utilizarea resurselor rare intertemporal adecvată dorințelor imperiative ale consumatorilor.

Soluția etico-economică a problemelor ecologice constă în înfăptuirea unei reforme veritabile a proprietății, prin privatizarea neîntârziată a tuturor resurselor care se află, în prezent, sub controlul statului, sub forma recunoașterii titlurilor de proprietate privată legitime, obținute pe calea apropiierii originare, schimbului voluntar, transferului unilateral etc., cu soluționarea conflictelor prin retaliere cuvenită victimelor.

RADU NECHITA, *Centrul Independent de Studii în Economie și Drept*

Libertarienii și moneda

Concurența privată este preferabilă monopolului de stat

Fenomenele monetare au fost considerate de către cei mai mulți economiști ca fiind cazuri speciale ale disciplinei lor, fapt ce ar justifica intervenția statului în domeniul monetar-bancar. Acest punct de vedere este împărtășit chiar de către o parte din autorii de orientare liberală. Este cazul lui Milton Friedman, cunoscut pentru scrierile sale favorabile economiei de piață și pentru criticile devastatoare aduse intervenției statului în economie. El ajunge la concluzia că „inflația este întotdeauna și peste tot un fenomen monetar” și propune ca soluție a acestei probleme respectarea unei reguli stricte: creșterea masei monetare într-un ritm constant, egal cu ritmul de creștere pe termen lung al economiei. Impunerea acestei reguli constituționale ar intra în sarcina unei *Bănci Centrale*.

Libertarienii nu sunt însă convingeți că, în domeniul monetar, monopolul (privat sau de stat) ar fi preferabil concurenței. Argumentele lor sunt următoarele:

Moneda nu este o invenție a statului, ci ea a apărut în mod spontan, în urma unor procese de piață. În economiile primitive, oamenii au constatat că puteau obține mai ușor produsele dorite dacă, în schimbul celor oferite, acceptau o altă marfă, cu mai mare căutare în rândul semenilor lor. Acționând astfel, se declanșa un proces cumulativ, marfa sau mărfurile intermediare căpătând o acceptare tot mai largă, până la a îndeplini funcția de intermediar al schimburilor general acceptat, adică funcția de monedă. Această analiză a fost confirmată prin descoperirile arheologice. Instrumente monetare private (mici lingouri din metal prețios), „emise” de negustori, existau încă din secolul al X-lea î. Ch., cu mult înaintea apariției primelor monede „de stat” în Asia Mică (sec. V î. Ch.).

Intervenția statului în domeniul monetar nu a fost motivată atât de dorința de-a ameliora funcționarea pieței, cât de nevoia de a colecta resurse bugetare. Astfel, senioriajul, adică diferența între valoarea nominală a celor mai vechi monede emise de o autoritate politică și valoarea lor intrinsecă, era de circa 25%, și rezulta din înlocuirea parțială a metalului prețios cu un metal mai ieftin. Altfel spus, primele monede statale erau o fraudă, deoarece aveau înscrisă o valoare „oficială” mult superioară celei reale. În mod evident, acest proces este generator de inflație.

Băncile centrale sunt o apariție recentă în peisajul monetar (secolul al XIX-lea), crearea lor având o motivație preponderent politică. Abandonul convertibilității în aur a făcut posibile rate ale inflației inimaginabile în trecut. Spre exemplu, ceea ce putea fi cumpărat cu o marcă germană în ianuarie 1922 costa 10 miliarde de mărci doi ani mai târziu. Cele mai mari crize economice (inflație, deflație, șomaj etc.) au avut loc după crearea băncilor centrale. Deci, acestea din urmă nu pot fi considerate ca fiind factori de stabilitate monetară sau economică.

Care sunt soluțiile propuse de libertarienii? Punctul lor comun este, desigur, restrângerea drastică sau chiar eliminarea completă a statului din domeniul monetar-bancar și aplicarea „dreptului comun al afaacilor” în acest sector. Abordările lor pot fi clasificate în următoarele trei categorii:

• **Emisiunea concurențială de bancnote convertibile în aur în regim de rezerve fracționare**
Sursa de inspirație a acestor propuneri

este studiul experiențelor istorice. Modelul de referință este sistemul bancar scoțian (1727–1845), în care funcționau la final 19 bănci de emisiune, care emiteau propriile bancnote convertibile în aur. Sistemul a funcționat foarte bine, iar decalajul existent între Scoția și Anglia s-a redus. Experiența scoțiană de *free banking* a fost întreruptă la inițiativa Angliei. Motivele nu au fost economice (scoțienii au făcut petiții pentru păstrarea sistemului), ci politice (extinderea suveranității Londrei asupra Scoției). La nivel mondial au existat peste 50 de experiențe de *freebanking* sau apropiate de acest model.

• **Emisiunea concurențială de bancnote convertibile în regimul rezervelor integrale**

În acest sistem, băncile sunt obligate prin lege să mențină rezerve în aur egale cu volumul bancnotelor emise. Orice emisiune de bancnote fără echivalent în aur constituie o fraudă. Autorii care apără acest sistem arată că, de îndată ce băncile au început să emită mai multe bancnote decât rezervele în aur, ele au devenit vulnerabile la panicele bancare. Pentru a evita falimentul, băncile au obținut protecția autorității statale, adică privilegiul de-a suspenda convertibilitatea, în schimbul acordării de credite guvernului. În constituirea *Băncii Angliei* s-au parcurs exact aceste etape. Astfel, singurul mod de-a preveni inflația, dar și repetarea istoriei ar fi respectarea de către bănci a unui coeficient de rezerve în aur egal cu 100% din bancnotele emise. În viziunea autorilor amintiți, absența interferențelor statale în domeniul monetar și a privilegiilor politice acordate băncilor ar conduce tocmai la acest rezultat.

• **Emisiunea concurențială de bancnote neconvertibile**

Singurul caz de concurență între monede neconvertibile este la nivel internațional. Nu există o autoritate monetară mondială, iar participanții la tranzacții au de ales între diferite monede. Cele inflaționiste sunt în general evitate în favoarea celor relativ stabile. Această concurență se deosebește de idealul teoretic libertarian: monedele sunt în continuare emise de către state, ele beneficiază de curs legal în țara de origine și, în multe cazuri, cetățenii sunt împiedicați să utilizeze alte monede decât cea națională. S-a imaginat un sistem monetar bazat pe concurența între mai multe monede private neconvertibile, specifice fiecărui emitent și circulând în același spațiu economic. Neexistând un curs legal care să forțeze acceptarea monedei, băncile emitente ar trebui să câștige încrederea utilizatorilor. Costurile inițiale ridicate nu ar putea fi amortizate decât pe termen lung, prin menținerea acestei încrederi, adică prin stabilitatea puterii de cumpărare a monedei emise. Din motive evidente, numărul de monede în circulație într-un spațiu economic ar fi limitat prin înseși deciziile utilizatorilor. Tehnicile de criptare au permis apariția recentă a unor emitente de monede private, al căror succes a rămas însă limitat. Rămâne de văzut în ce măsură acest sistem va fi favorizat de evoluțiile tehnologice.

În concluzie, nu există un singur punct de vedere libertarian în domeniul monetar. Ideea comună este însă că intervenția politică în acest domeniu este cel puțin la fel de nefastă ca în alte sectoare: inflația este peste tot și întotdeauna un fenomen *politico-monetar*.

ANDREI TRANDAFIRA, *Centrul de Analiză și Dezvoltare Instituțională*

Reforma electorală în spiritul libertății

Nu mai țin minte de câte ori am votat. Țin minte însă că de cele mai multe ori m-am dus doar pentru a-mi anula votul. Îmi asumam aparenta iresponsabilitate a acestui gest, pentru că îmi părea ceva foarte în ne-regulă cu una dintre așa-zisele instituții fundamentale ale democrației. Neputința de a-mi exprima prin vot opiniile politice, astfel încât vocea mea să conteze, era flagrantă. Decât să fiu susținătorul cuiva care nu îmi reprezenta în nici un fel interesele, alegeam să fiu considerat indiferent. Însă, dincolo de propriile idiosincrazii, important este că mecanismele electorale actuale sunt, din păcate, contrare spiritului democratic.

Argumentul clasic în favoarea democrației este că aceasta reprezintă cea mai puțin nocivă formă de guvernare. Într-adevăr, experiența comunismului ne arată că un sistem democratic, chiar și inefficient, este momentan singura noastră opțiune. Spiritul libertății, exprimat de jertfele din timpul Revoluției, este cel ce a făcut posibilă democrația în România. Însă spectacolul deplorabil oferit ulterior pe scena politică ne arată că suntem doar la începutul drumului către o societate cu adevărat democratică, în care vocea fiecărui cetățean contează în mod egal în spațiul public. De aceea, același spirit al libertății ne cere acum revizuirea instituției participării politice a cetățenilor în cadrul democrației.

Problemele actualului sistem electoral sunt *tiranía majorității* (situația în care unii decid pentru toți, împotriva dorinței unei minorități) și *incompetența* majorității de a lua decizii înțelepte. Pilonul de bază al spiritului liberal este punctul de referință în înțelegerea problemei tiraniei majorității: libertatea unui individ trebuie să fie maximă, atât timp cât nu restrânge libertatea similară a altcuiva. Privind din acest punct, putem sesiza o diferență fundamentală între două situații care, la un nivel superficial, par aproape identice. Prima situație e cea prezentă în actualul sistem electoral, în care fiecare cetățean spune cine crede el că ar fi cel/cei mai potrivit/potrivii dintre candidați (vot pozitiv). A doua situație este cea în care fiecare cetățean spune cine crede el că ar fi cel/cei mai nepotrivit/nepotrivii dintre candidați (vot negativ). Să observăm că primul tip de situație, cel în care ne exprimăm partizanatul, nu prezintă nici un fel de mecanism intern care să asigure respectarea libertății celorlalți. Un astfel de sistem va legitima rezultatul final, indiferent dacă motivațiile celor care votează implică încălcarea libertății altor persoane

sau nu. Altfel spus, legitimitatea conferită prin alegerile democratice clasice revine la o aritmetică înșelătoare, care ne lasă vulnerabili în fața tiraniei majorității. În schimb, prin vot negativ, fiecare cetățean va oferi exact informația relevantă cu privire la cei despre care crede că i-ar leza valorile, deci libertatea. Iar cumulara voturilor negative nu va fi doar aritmetică, întrucât un număr cât mai mare de voturi negative acumulate reprezintă o încălcare cât mai mare a drepturilor celorlalți.

Pentru a înțelege problema incompetenței este important să clarificăm rolul guvernanților într-o democrație. Anume, ei nu sunt conducătorii cetățenilor, ci sunt în slujba acestora. Folosind o analogie, toți cetățenii unei țări au câte o acțiune (un vot) la o companie (statul) și vor să aleagă echipa managerială. Problema este că la interviu (campania electorală) toată lumea promite marea cu sarea, dar cel ales nu face mai nimic din cele promise. Deci, întrebarea este ce putem face pentru a nu mai alege manageri incompetenți. Continuând analogia, putem considera că oamenii politici oferă un serviciu (de guvernare) cetățenilor. Existența unei piețe cât mai competitive a serviciului de guvernare este o condiție necesară pentru obținerea unui serviciu de calitate superioară. Iar o competiție sănătoasă presupune o piață dinamică în care cei inefficienti dispar pentru a lăsa locul altora mai pricepuți.

În acest moment putem preciza eroarea fundamentală de construcție a actualului sistem electoral, cea care a dus la formarea unei oligarhii politice interesată aproape în totalitate de promovarea propriilor interese, la adăpostul monopolului pe care îl deține. Eroarea de a pune accent exclusiv pe votul pozitiv este cea care le permite formațiunilor politice să formeze veritabile centre de putere interesate de obținerea de resurse prin ajungerea la guvernare. Dubla strategie a acestor formațiuni va consta în atragerea grupurilor organizate prin oferirea de diverse beneficii și în practicarea demagogiei față de cetățeanul de rând. De asemenea, prin vot pozitiv este imposibilă eliminarea directă sau definitivă a unui candidat de pe scena politică, singura variantă fiind o eliminare indirectă și temporară prin opțiunea pentru o soluție de compromis, pentru o variantă mai puțin rea. Ținând seama și de structura psihologică de tip „*țin cu Steaua*, deci sunt anti-*Dinamo*“, **putem înțelege și de ce duetul Putere-Opoziție se joacă în general cu aceiași actori, care alternează rolurile.** Iarăși, plecând de la această stabilitate dezarmantă a distribuției politice ce implică oportunitatea unei noi șanse și pentru perdanti, putem înțelege mediocritatea prestației politice.

Ce am avea de câștigat dacă am pune accentul (neexclusiv) pe votul negativ? În primul rând, am putea vota în spiritul libertății, îndepărtându-i de pe scena politică pe cei care ne lezează valorile. Spre exemplu, dându-i vot de blam lui Vadim, ne-am putea exprima în comun toți cei cărora imaginea unei țări în care ura rasială ar fi la rang de principiu ni se pare inacceptabilă. În plus, nu am mai fi nevoiți să-l votăm pe Iliescu, pentru a ne proteja de această imagine înfricoșătoare. În al doilea rând, am putea deveni cu adevărat cetățeni activi, am putea crea societatea civilă autentică. O lovitură dată de noi unui politician corupt, demagog, securist sau doar incompetent i-ar fi de data aceasta fatală. Nu ar mai avea a doua șansă de a fura pe spinarea tuturor celorlalți. În al treilea rând, vom deschide calea celor virtuosi, care pot guverna fără să atragă antipatia cetățenilor. Și, cel mai important, vom fi un pic mai liberi și mai responsabili.

Libertarianismul în România

(Urmare în pag. 1)

nități libertariene în creștere și a succesului reputat de primul val libertarian de la începutul și mijlocul anilor '90. Marius Spiridon (ASE), Bogdan Glăvan (*Universitatea Româno-Americană*), Diana Costea (*Universitatea din București*), Ionuț Sterpan (CADI), Vlad Topan (ASE), Horia Terpe (SNSPA), Andrei Trandafira (CADI), Tudor Smirnă (*Mises-România*) sunt doar câteva dintre numele celor ce au făcut ca România să devină rapid sincronă cu mișcarea de idei libertariană occidentală. În ultimul an, un grup de tineri universitari și freelanceri, printre care Emanuel Socaciu (*Universitatea din București*), Sorin Cucera, Tudor Glodeanu, Laurențiu Gheorghe (*Universitatea din București*), Gabriel Mihalache, Florin Rusu, Ninel Ganea, Bogdan Enache, formează un nou nucleu în rețeaua libertariană din București: *Asociația Liberalism.ro*. Lor li se adaugă figuri greu de catalogat, precum discretul Marian Panait, pe seama căruia circulă o adevărată mitologie urbană. Împreună, ei fac azi ca libertarianismul să fie un curent reprezentat academic și intelectual la un nivel și o intensitate la care nici un partid parlamentar român nu poate măcar să viseze.

Totuși, în stadiul ei actual, mișcarea românească este departe de a fi ajuns la maturitate. În afara Bucureștiului firele rețelei sunt subțiri și constrânse la mici comunități academice. Radu Nechita, a cărui influență majoră stă în coordonarea desanturilor românești la seminariile *Institute for Humane Studies* din Aix-en-Provence, conduce un grup la Cluj și desfășoară un seminar Hayek pentru studenți. Deși există o rețea epistemică de lucru Bucu-

rești-Cluj, persistă obstacolul partiției geografice. Semnalul unei comunități libertariene mature va fi dat numai atunci când libertarianii din România vor câștiga o cotă de piață semnificativă pe cele mai urmărite canale media, dar aceasta depinde de o maturizare intelectuală paralelă a publicului larg, a cererii de informație. Accentele libertariene ale vederilor lui Horia-Roman Patapieviici au ajuns uneori la public prin cărțile sale, iar mai recent Sorin Cucera și Cosmin Rogojanu, doi publiciști cu solid background academic, au găsit căi de comercializare a jurnalismului libertarian. Acestea sunt indicii că punctul critic se apropie și că o mișcare intelectuală bine conturată își va putea ocupa locul în discursul public.

Studiul meu sugerează că ideile se răspândesc după un anume tipar, iar măsurarea pașilor acestui tipar ne ajută să determinăm gradul de maturitate al comunității libertariene. Stadiul inițial are loc în cadrul academic. Am văzut acest lucru și în România. După ce acest stadiu generează un grup definit de intelectuali, el devine inevitabil instabil, odată ce membrii încearcă pe căi diferite să ducă ideile mai departe. Noi forme de manifestare și organizare sunt create. Începe lupta pentru dezvoltarea unei reputații și căutarea legăturilor cu practica politică. În acest moment, mass-media încep să joace un rol catalizator, iar identitatea specifică libertariană începe să devină un element luat în seamă în peisajul intelectual și doctrinar al unei țări. Acesta este punctul de care se apropie, în evaluarea făcută de studiul meu, mișcarea libertariană din România.

contributori

Centrul de Analiză și Dezvoltare Instituțională

CADI

CADI este o organizație aflată la interfața dintre nivelul academic și cel politic acțional, având la bază angajamentul membrilor săi de a proteja și promova libertatea individuală, prin proiectele și programele introduse pe agenda publică și instituțională. Sub îndrumarea unor personalități naționale și internaționale din lumea academică și a afacerilor, CADI oferă o platformă de cooperare academică și antreprenorială, prin intermediul căreia tineri intelectuali români, adepți ai unei economii și societăți deschise, să-și poată dezvolta proiecte și programe proprii.

Asociația Liberalism.ro

Asociația Liberalism.ro a apărut din dorința unui grup divers de cercetători și jurnaliști – uniți de o atitudine liberală – de a comunica, într-un mod accesibil, viziunea unei societăți bazate pe libertate individuală, proprietate privată, demnitate și independență. Liberalismul autentic e prea puțin vizibil în viața publică din România, iar rolul asumat de *Asociația Liberalism.ro* este acela de continuator al tradiției intelectualului public, care face legătura între cercetarea academică și dezbaterile din societatea civilă. Vizitați-ne pe www.liberalism.ro și intrați în dialog cu noi pe forum. Împreună putem redescoperi civilizația libertății.

Centrul Independent de Studii în Economie și Drept

CISED

CISED este o organizație non-profit care urmărește identificarea și promovarea soluțiilor compatibile cu libertatea individuală la problemele economice și sociale. CISED realizează traduceri din literatura de specialitate și organizează la Cluj-Napoca *Seminarul Friedrich von Hayek*. Acestea vizează familiarizarea publicului din România cu principiile unei societăți libere și cu modalitățile lor de aplicare în alte țări, ca alternative viabile la soluțiile etatiste. Participanții au șanse sporite de selecție la seminariile internaționale pe care le organizează parteneri precum *Institute for Economic Studies – Europe*, *Cato Institute*, *Atlas Foundation*, *Property and Environment Research Center*.

Supliment finanțat de *Centrul de Analiză și Dezvoltare Instituțională*.

Responsabil de proiect: **Rodica Palade**;
Responsabil de număr: **Răzvan Brăileanu**;
Grafician: **Dan Perjovschi**;
Secretariat: **Cristina Spătărelu**;
Economic: **Iulia Todie**;
Tehnoredactare: **Nicolae Rusu**.